

Ervaringen met bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnormen

Reacties van voorlichters en veehouders op het gebruik van generieke en bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnormen

Notitie

Jouke Oenema, Wageningen UR, februari 2014

1. Aanleiding en achtergrond

Het gebruik van meststoffen (dierlijk en kunstmest) in de melkveehouderij is vanaf 2006 geregeld met de gebruiksnormen. De Nederlandse overheid heeft met de Europese Commissie afgesproken dat in 2015 het gebruik van fosfaat als meststof overeen zal komen met de hoeveelheid fosfaat in geoogst gewas (evenwichtsbemesting). Het doel is een verdere verrijking van de landbouwgronden met fosfaat te voorkomen (Aarts *et al.*, 2008).

1.1 Stelsel van gebruiksnormen

In het Vierde Actieprogramma betreffende de Nitraatrichtlijn zijn voorschriften opgenomen voor de maximum hoeveelheden stikstof en fosfaat die toegepast mogen worden bij de teelt van gewassen. Mest mag worden uitgereden op het land totdat de (gebruiks)norm voor stikstof óf fosfaat wordt bereikt. De hoogte van de stikstofgebruiksnorm van dierlijke mest is vanaf het begin in 2006 onveranderd 250 kg per ha, mits het betreffende bedrijf gebruik maakt van 'derogatie'. Die van fosfaat is de afgelopen jaren geleidelijk aangescherpt met het doel om in 2015 evenwichtsbemesting te realiseren. Het gevolg is dat de plaatsingsruimte van fosfaat afneemt. De verwachte fosfaatgebruiksnorm 2015 is generiek voor alle grasland 90 kg per ha en bouwland 60 kg per ha. In het verleden is vooral op basis van stikstof mest afgevoerd, maar, zonder maatregelen, zal dat verschuiven naar fosfaat.

De generieke normen gelden voor elk bedrijf op elke grondsoort en is gebaseerd op een gemiddelde fosfaatonttrekking in Nederland. Tussen de bedrijven zullen grote verschillen bestaan in onttrekking van fosfaat uit de bodem. Dat kan te maken hebben met goede of slechte bodemomstandigheden, met goed of slecht vakmanschap of met beperkingen in het grondgebruik (bijvoorbeeld 'beheersgrasland' met beperkingen bij bemesting). Het gebruik van één gebruiksnorm voor grasland en één voor maïsland leidt ertoe dat op veel bedrijven het bodemoverschot van fosfaat zwaar positief of negatief zal zijn, dus dat geen evenwichtsbemesting wordt gerealiseerd. Dat heeft negatieve milieukundige of economische gevolgen: onnodig lage opbrengsten of kwaliteitsverlies bij niet fosfaatverzadigde gronden of ongewenste accumulatie van fosfaat (Aarts *et al.*, 2008). In opdracht van de Commissie Deskundigen Meststoffenwet (CDM) is in het kader hiervan een deskstudie uitgevoerd naar de 'variatie in de jaarlijkse fosfaatopbrengst van grasland op praktijkbedrijven', en naar de 'nut en noodzaak van differentiatie van fosfaatgebruiksnormen voor grasland naar opbrengstniveau' (Oenema *et al.*, 2012). Grote verschillen en variatie in fosfaatopbrengsten van grasland werden ook werkelijk in de praktijk waargenomen, met landbouwkundige en financiële gevolgen voor de melkveehouders, maar ook voor het milieu. Om die redenen is het wenselijk om de fosfaatgebruiksnormen te differentiëren en rekening te houden met verschillen in gewasopbrengsten.

1.2 Doel van de notitie

In de afgelopen jaren zijn de Koeien & Kansen-bedrijven geconfronteerd met de verschillen tussen enerzijds generieke fosfaatgebruiksnormen en anderzijds hun bedrijfseigen gebruiksnormen. Samen met hun adviseurs hebben bedrijven keuzes gemaakt hoe hiermee om te gaan, en geprobeerd aan te geven wat de gevolgen zijn voor de bedrijfsvoering. Doel van deze notitie is enerzijds inzicht verschaffen in de gevolgen van werken met bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnormen en anderzijds wat de reacties daarop zijn in de praktijk (Koeien & Kansen).

2. Ervaringen met bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnorm

2.1 Ontwikkeling bedrijfseigen fosfaatgebruiksnorm

In 'Koeien & Kansen' is een methode ontwikkeld om in de praktijk de gebruiksnorm voor fosfaatmeststoffen bedrijfsspecifiek vast te stellen op basis van de werkelijke fosfaatonttrekking van gras- en maïsland: de BedrijfsEigen P-productie (BEP). De fosfaatonttrekking wordt bepaald op basis van een 'rollend gemiddelde' van drie achtereenvolgende jaren. Om van een fosfaatonttrekking tot een gebruiksnorm te komen komt bij bedrijfsspecifiek net als bij generiek daarbovenop een correctie voor de fosfaattoestand van de bodem.

2.2 Toename mestafvoer

Vanwege het stelselmatig afnemen van de generieke fosfaatgebruiksnormen in de periode 2009-2015 neemt de plaatsingsruimte van fosfaat af met als gevolg dat bedrijven meer mest moeten afvoeren. Uit een studie op Koeien & Kansen-bedrijven is gebleken dat in de periode 2009-2011 de verplichte afvoer van dierlijke mest gemiddeld 738 m³ per bedrijf bedroeg (Oenema et al., 2013). Met de generieke normen die in 2015 gaan gelden en bij gelijkblijvende bedrijfssituaties zal de mestafvoer 15% hoger uitkomen. Op basis van een bedrijfseigen fosfaatgebruiksnorm zal de gemiddelde mestafvoer maar liefst 35% hoger uitkomen. Dit komt omdat de bedrijfseigen fosfaatgebruiksnorm voor grasland op die bedrijven (gemiddeld over 2009-2011) gemiddeld lager is dan 90 kg per ha.

2.3 Is een bedrijfseigen fosfaatgebruiksnorm een beter systeem?

We zagen al dat met een bedrijfseigen fosfaatgebruiksnorm de 'Koeien & Kansen'-bedrijven meer mest moeten afvoeren dan bij de aangescherpte generieke fosfaatgebruiksnorm in 2015. De vraag rijst nu of een bedrijfseigen fosfaatgebruiksnorm dan wel zo gunstig is (voor een boer)? Tussen bedrijven is er veel meer variatie in de fosfaatonttrekking van gewassen aan de bodem dan de generieke fosfaatgebruiksnorm impliceert. Bedrijven met een werkelijke hoge fosfaatonttrekking zullen bij generieke fosfaatgebruiksnormen te weinig plaatsingsruimte voor fosfaat krijgen en bedrijven met een werkelijk lage fosfaatonttrekking krijgen te veel plaatsingsruimte voor fosfaat. Indien de bedrijven de volledige plaatsingsruimte gaan gebruiken zal de bodem op de bedrijven met een werkelijk hoge fosfaatonttrekking (ongewenst) 'uitlekken', en op bedrijven met een werkelijk lage fosfaatonttrekking zal de bodem (ongewenst) met fosfaat 'verrijken'.

Samenvattend kon hieruit geconcludeerd worden dat het aanscherpen van de generieke fosfaatgebruiksnorm in de toekomst leidt tot meer afvoer van mest. Steeds meer bedrijven zullen waarschijnlijk op basis van fosfaat mest afvoeren. Bedrijfseigen fosfaatgebruiksnormen geven echter een beter beeld van de werkelijke fosfaatonttrekking op een bedrijf en geeft daardoor een betere invulling aan het principe van evenwichtsbemesting dan generieke normen. Bedrijfseigen fosfaatgebruiksnormen leiden niet altijd direct (op korte termijn) tot voordelen voor individuele bedrijven, maar deze kan ondernemers wel stimuleren om het management van bodem en gewas te verbeteren. Een beter management van bodem en gewas geeft hogere gewasopbrengsten en dus meer voer van eigen bodem,

waardoor minder voer nodig is van buiten het bedrijf. Dit leidt ook tot een hogere fosfaatgebruiksnorm met mogelijk besparing op zowel mestafzetkosten als voerkosten.

2.4 Reacties uit het veld

De Koeien & Kansen-bedrijven hebben de afgelopen jaren de mogelijkheid gehad om ook daadwerkelijk gebruik te maken van bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnorm. Tabel 1 geeft een overzicht van de mogelijke situaties en het aantal bedrijven wat in 2013 voor een situatie heeft gekozen. Van twee bedrijven ontbraken de gegevens.

Tabel 1 Implementeren van bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnormen op Koeien & Kansen-bedrijven in 2013

Situatie	Aantal bedrijven
Bedrijfsspecifieke fosfaatnorm is hoger dan generiek en boer kiest deze norm.	4
Bedrijfsspecifieke fosfaatnorm is hoger dan generiek en boer kiest deze norm niet	0
Bedrijfsspecifieke fosfaatnorm is lager dan generiek en boer kiest deze norm.	4
Bedrijfsspecifieke fosfaatnorm is lager dan generiek en boer kiest deze norm niet	6

Op 70% van de bedrijven was de bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnorm lager dan de generieke norm van 2015. Vaak was de fosfaatonttrekking op maïsland wel hoger dan de generieke gewasnorm, terwijl die van het grasland zodanig lager was waardoor voor het gehele bedrijf de totale norm lager uitkwam. In totaal heeft bijna 60% van de bedrijven het afgelopen jaar (2013) zich geconformeerd aan de bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnorm. 30% van de bedrijven die de bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnorm hanteerde, mocht minder fosfaat gebruiken dan met de generieke fosfaatgebruiksnorm. Hieronder volgt een opsomming van redenen waarom veehouders en adviseurs kozen voor de bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnorm ondanks dat de norm lager was dan de generieke fosfaatgebruiksnorm:

- Committeren aan het project.
- De plaatsingsruimte wordt toch niet volledig benut.
- Een extra stimulans om een hogere fosfaatonttrekking te realiseren (en dus meer voer van eigen bodem te halen).
- De fosfaattoestand van het grasland was (nog) hoog genoeg. Wel twijfels voor de lange termijn.
- Een biologisch bedrijf heeft vanwege de SKAL lagere normen voor het gebruik van stikstof en fosfaat. De verwachting is dat een bedrijfsspecifieke norm hoger zal uitkomen.
- Kan met een lagere norm toch eenvoudig aan de mestverplichtingen voldoen vanwege een aandeel beheersgrasland op het bedrijf. Door het goed verdelen van de mest op het bedrijf krijgt het productiegrasland nog voldoende dierlijke mest.

De redenen om (nog) niet te kiezen voor de lagere bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnormen waren:

- De gewasopbrengsten zijn (nog) te laag. Het streven is om hogere gewasopbrengsten te realiseren, en nu het nog kan, het liefst met zoveel mogelijk gebruik van meststoffen.
- Op dit moment te veel veranderingen/aanpassingen op het bedrijf (o.a. nieuwe stal). Daarom is de focus en aandacht op andere aspecten binnen de bedrijfsvoering. In de toekomst krijgen de bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnormen zeker de aandacht.
- Door de lagere fosfaatgebruiksnorm moet er meer mest afgezet worden en dat is duur.
- Met meer mest afvoeren verdwijnt er ook organische stof en die is hard nodig op het bedrijf.
- Nu nog profiteren van een hogere norm. De verwachting is dat de gewasopbrengsten gaan toenemen en dat daardoor de bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnorm hoger gaat uitkomen dan de generieke.

- Met meer mest afvoeren verdwijnt er ook kalium als meststof van het bedrijf en die is de afgelopen jaren ook beperkend geworden voor een goede gewasgroei.

Bedrijven met een hogere bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnorm zagen de volgende (bijkomstige) voordelen van dit systeem:

- Met de afgelopen monsternamen bleken de P-Al en Pw waarden in de bodem met 3 punten te zijn afgenomen. Met bedrijfsspecifieke normen kunnen deze waarden weer hersteld worden dan wel gehandhaafd blijven.
- Bedrijfsspecifiek zal de toekomst worden en zodoende kan ook voldoende organische stof op het bedrijf blijven.
- De fosfaattoestand van de bodem is nu redelijk normaal en zal zodoende op niveau blijven.
- Waarom zouden we minder fosfaat mogen gebruiken dan er aan de bodem wordt onttrokken?
- Op deze manier kan ik meer fosfaat aanvoeren.

Conclusies

Het is in de praktijk nog niet altijd eenvoudig om een voordeel te realiseren door gebruik te maken van bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnormen. Op minder dan de helft van de Koeien & Kansen-bedrijven was de afgelopen jaren de bedrijfsspecifieke gebruiksnorm hoger dan de generieke norm van 2015. Voor deze bedrijven was het logisch om met de bedrijfsspecifieke fosfaatnorm te werken. Hierdoor was minder mestafzet nodig of is de bodemvruchtbaarheid beter op peil te houden.

Een lagere bedrijfsspecifieke fosfaatgebruiksnorm werd door 50% van de bedrijven geaccepteerd. Niet alle bedrijven gingen dus werken met de (lagere) bedrijfsspecifieke fosfaatnorm. De belangrijkste redenen om (nog) niet mee te doen waren de hogere mestafzetkosten en angst voor een teruglopende bodemvruchtbaarheid (organische stof, kalium, fosfaat).